

УДК 343.3/.7

КОСЕНКО С. С.,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ НА ПРИКЛАДІ ЗАКОНОДАВСТВА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН У СФЕРІ ПРОТИДІЇ СТАТЕВИМ ЗЛОЧИНАМ ЩОДО ДІТЕЙ, ЯКІ ВЧИНЯЮТЬСЯ БЛИЗЬКИМИ РОДИЧАМИ АБО ЧЛЕНАМИ СІМ'Ї

Анотація. У статті досліджуються головні аспекти вдосконалення кримінального законодавства України на прикладі законодавства зарубіжних країн у сфері протидії сексуальним злочинам щодо дітей, які вчиняються близькими родичами або членами сім'ї.

Ключові слова: статеві злочини, діти, охорона неповнолітніх кримінальним законом, учинення статевих злочинів близькими родичами або членами сім'ї, кваліфікація статевих злочинів.

Постановка проблеми. На сучасному етапі свого розвитку Україна переживає низку соціальних, політичних і правових змін. І, незважаючи на це, держава повинна забезпечувати, охороняти й захищати права, свободи та інтереси своїх громадян. Суспільство лише тоді визнається цивілізованим і перспективним, коли захищає своїх громадян, а особливим показником рівня розвитку є соціально-правовий захист дітей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стаття 3 Конституції України проголошує захист прав і свобод людини пріоритетним завданням держави. Особливо це стосується неповнолітніх громадян України.

У міжнародному праві має загальне визнання положення, що дитина внаслідок її фізичної й розумової незрілості потребує спеціальної охорони та піклування, включаючи належний правовий захист як до, так і після народження. Необхідність особливого захисту дітей уперше проголошено в Женевській декларації прав дитини 1924 р., потім підтверджено в Загальній декларації прав людини 1948 р., а також у Декларації прав дитини 1959 р. й закріплено в Міжнародному пакті про громадянські і політичні права й у Конвенції про права дитини 1989 р. В Україні Конвенцію ООН про права дитини ратифіковано Постановою Верховної Ради України від 27 лютого 1991 р. № 789-ХІІ, а згодом також усі вищезгадані конвенції.

Держава здійснює захист дитини від усіх форм фізичного і психічного насильства, образи, недбалого й жорстокого поводження з нею, експлуатації, включаючи сексуальні зловживання, у тому числі з боку батьків або осіб, які їх замінюють. Але цей захист ще недостатній.

Статеві злочини щодо неповнолітніх становлять підвищену суспільну небезпеку. Це зумовлюється передусім об'єктом цих злочинів – статевою недоторканністю неповнолітніх, а в разі застосування насильства й здоров'ям цієї найбільш незахищеної частини населення.

У структурі злочинності статеві злочини займають порівняно незначну питому вагу, але навіть така їх кількість викликає тривогу суспільства в силу підвищеної суспільної небезпеки, незворотності наслідків, глибоких фізичних, моральних і психологічних травм.

Упродовж 2017 р. в Єдиному реєстрі досудових розслідувань зареєстровано 1 050 617 кримінальних правопорушень, що менше ніж за аналогічний період 2016 р. (1 124 401, або -6,6%). Скоротилась кількість кримінальних правопорушень (з 887 до 849, або -4,3%) проти статевої свободи і статевої недоторканності, але, звичайно, їх кількість залишається досить великою. А питома вага статевих злочинів, які вчиняються щодо неповнолітніх, займає 0,2% від загальної кількості злочинів. Ця категорія є особливо небезпечною, тому що неповнолітні, а особливо малолітні, беззахисні перед статевими посяганнями. Вони можуть навіть не розуміти значення вчинюваних із ними дій. Тому особливо важливо охороняти права неповнолітніх, які значно потерпають від сексуального насильства.

У кримінально-правовому й до певної міри в кримінологічному аспектах вищезазначена проблема досліджувалась низкою авторів. Зокрема, над нею працювали такі вчені: Ю.В. Александров, Б.А. Блиндер, А.П. Дьяченко, Г.Б. Елемисов, А.А. Жижиленко, А.Н. Ігнатов, О.Г. Кальман, П.І. Люблінський, П.П. Осипов, С.В. Познишев, Я.М. Яковлев та інші видатні науковці.

Варто зазначити, що більшість робіт цих учених базувалась на аналізі соціально-економічних умов 70-90 рр. минулого століття й чинного тоді кримінального законодавства. Лише окремі дослідження присвячені більш пізньому періоду.

Останніми роками в Україні захищено низку кандидатських дисертацій (Л.В. Крижної, Л.В. Левицької, М.М. Корчового, С.Г. Киренка, Н.С. Юзікової, Д.П. Москаля, С.В. Чмута, І.В. Воскресенської, І.О. Бандурки, К.М. Плутицької та інших), у яких досліджувались проблеми статевої злочинності щодо неповнолітніх.

Законодавство низки зарубіжних країн має досить цікавий досвід охорони прав неповнолітніх кримінальним законом. Інтерес становить його вивчення. Це законодавство приділяє значну увагу захисту дітей від сексуального насильства, розбещення, сексуальної експлуатації та інших статевих злочинів. Аналіз останнього дасть можливість урахувати позитивний досвід під час реформування законодавства України згідно з між-

народно-правовими стандартами в галузі захисту неповнолітніх жертв названих злочинів.

Кримінальне законодавство зарубіжних країн передбачає посилену охорону неповнолітніх і малолітніх у тих випадках, коли статеві злочини вчинені їхніми рідними або названими батьками, опікунами, особами, яким доручено виховання чи навчання дитини, або коли винний грубо використовував свою перевагу, яку дає його вік і досвід, і мав місце примус неповнолітнього до статевих зносин. Крім того, у кримінальних кодексах зарубіжних країн кваліфікуючими ознаками визнаються вчинення посягань на статеву недоторканність дітей і підлітків з боку батьків, піклувальників, працівників навчальних та інших закладів, де виховуються неповнолітні.

Наприклад, Кримінальний кодекс (далі – КК) Данії у главі 24 «Статеві злочини» в параграфі 219 передбачає: будь-яка особа, що є службовцем або начальником в'язниці, реабілітаційного центру, дитячого чи підліткового будинку, лікарні для психічно хворих, установи для слаборозумних або іншого аналогічного закладу і вступає в статеві зносини з особою, яка тримається в такому закладі, підлягає тюремному ув'язненню на будь-який строк, що не перевищує чотирьох років. У параграфі 223 (1) встановлено відповідальність особи, яка вступає в статеві зносини з особою, яка не досягла вісімнадцятирічного віку, є її всиновленою дитиною, пасинком, падчеркою або прийомною дитиною або ввіреною для тренувань чи навчання, підлягає тюремному ув'язненню на будь-який строк, що не перевищує чотирьох років [1, с. 173].

Параграфом 174 КК ФРН передбачена відповідальність за сексуальні дії щодо опікуваних – (1). Той, хто вчиняє сексуальні дії:

1. З особою, яка не досягла шістнадцяти років, якій ввірено її для виховання, навчання або соціального піклування;

2. З особою, яка не досягла вісімнадцятирічного віку, що ввірено її для виховання, навчання або соціального піклування, чи підлеглим йому по службі або роботі, у зв'язку із цією залежністю у відносинах виховання, навчання, соціального піклування, по службі або роботі;

3. Зі своєю кровною або прийомною дитиною, яка не досягла вісімнадцяти років, або дозволяє вчиняти ці дії піклувальникам щодо до себе, – карається позбавленням волі на строк до п'яти років або грошовим штрафом [2, с. 110].

Стаття 152 КК Республіки Узбекистан «Згвалтування» встановлює кваліфікуючу ознаку – вчинення згвалтування близьким родичем [3, с. 109].

КК Республіки Болгарія (ст. 152) передбачає кваліфікуючу ознаку й підвищення відповідальності в разі вступу в статеві зносини з ріднею за низхідною лінією [4, с. 118].

Стаття 227-26 КК Франції передбачає покарання за діяння, які зазначені в статті 227-25, але покарання може бути підвищене за вищенаведений злочин за таких умов:

- п. 1. злочин учинено рідними за законом, за народженням або названими чи іншими особами, які мають владу над постраждалим;
- п. 2. злочин учинено особою, яка зловживає владою, яку їй дає її стан;
- п. 3. злочин учинено декількома особами, які діють як виконавці або співучасники.

Діяння за ці злочини караються п'ятьма роками позбавлення волі і штрафом у 500 000 франків.

Стаття 227-27 КК Франції карає за сексуальне посягання без застосування насильства, погрози або обману щодо неповнолітнього у віці більше ніж п'ятнадцять років і яка не стала дієздатною внаслідок укладення шлюбу. А також:

- п. 1. якщо вони вчинені рідним за законом, за народженням або названими чи іншими особами, які мають владу над постраждалим;
  - п. 2. якщо вони вчинені особою, яка зловживає владою, яку їй дає її стан.
- Такі дії караються двома роками тюремного ув'язнення і штрафом у 200 000 франків [5, с. 276].

Стаття 211 КК Австрії передбачає «кровозмішення», яке встановлює таке:

- (1) Хто має статеві відносини з особою, яка є родичем за прямою лінією, той карається позбавленням волі на строк до одного року.
- (2) Хто схиляє до статевих зносин особу, яка є його рідними по висхідній лінії, той карається позбавленням волі на строк до трьох років.
- (3) Хто вчиняє статеві зносини зі своїм братом або сестрою, той карається позбавленням волі на строк до шести місяців.
- (4) Хто до часу вчинення злочинного діяння ще не досяг дев'ятнадцятирічного віку, не карається за кровозмішення, якщо він був схильний до цього [6, с. 83].

Відповідно до ст. 6 глави 6 КК Швеції, особа, яка вступає в статеві відносини з рідним братом чи сестрою, повинна бути покарана до тюремного ув'язнення на строк не більше ніж один рік. Положення цієї статті не застосовуються щодо особи, яка була вимушена вчинити дії шляхом незаконного примушування або іншим неналежним чином.

Статтею 7 цієї глави передбачено: «Особа, яка здійснює дотики сексуального характеру щодо дитини, що не досягла п'ятнадцятирічного віку, іншими словами, ніж указувалось раніше в цій главі, або схиляє дитину вчинити чи взяти участь в акті сексуального характеру» карається штрафом або тюремним ув'язненням на строк не більше ніж два роки за сексуальні домагання [7, с. 108].

На підставі проведеного аналізу можна зробити такі висновки.

Зарубіжні законотворці акцентують увагу на такій кваліфікуючій ознаці статевих злочинів, як зараження ВІЛ-інфекцією, поряд з іншими тяжкими наслідками чи настанням смерті й відокремлюють її.

Аналіз складів статевих злочинів у чинних КК зарубіжних країн щодо неповнолітніх свідчить, що вони мають такі особливості: законом однак-

во охороняються неповнолітні обох статей; статеві зносини з малолітніми в усіх випадках визнаються як зґвалтування; караються не лише статеві зносини з неповнолітніми, а й розпусні дії щодо них; згода неповнолітніх на вчинення з ними дій сексуального характеру не звільняє винного від покарання; у кримінальних кодексах робиться наголос на інцестні зв'язки й підвищується покарання за них.

Кримінальне законодавство зарубіжних країн у низці статей бере під спеціальну охорону статеву недоторканність неповнолітніх, що відповідає міжнародній Конвенції про права дитини. У КК зарубіжних країн захист неповнолітніх від статевих злочинів і сексуальної експлуатації проводиться всебічно, ґрунтовно й у належному обсязі, торкаючись усіх аспектів цієї проблеми. Позитивним є те, що в законодавстві вирішено питання про підвищену кримінальну відповідальність батьків та осіб, що їх замінюють, чи тих осіб, які безпосередньо займаються вихованням дітей, за жорстоке поводження з ними і статеve насильство над ними.

Такі норми відображено в КК України. Останні зміни до кримінального законодавства України внесені 14 березня 2018 р. Президентом України підписано Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо захисту дітей від сексуальних зловживань та сексуальної експлуатації» № 2334-VIII. Цей Закон розроблено з метою гармонізації законодавства України з положеннями Факультативного протоколу щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії до Конвенції ООН про права дитини, Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства та Європейської соціальної хартії, що ратифіковані Україною. У зв'язку з цим унесено зміни до ст. ст. 155, 156, 302 КК України.

Поряд з іншими позитивними змінами закон також розширює коло суб'єктів у ст. ст. 155 і 156 КК України, застосовується словосполучення «близькі родичі або члени сім'ї», що є позитивним моментом.

Ще однією позитивною зміною є те, що закон посилює відповідальність за злочин, передбачений ст. 302 КК України «Створення або утримання місць розпусти і звідництво», шляхом уведення ч. 4, тим самим зацентрувавши увагу на більшому ступені суспільної небезпечності злочину, який учиняється щодо малолітніх.

Висновки. Отже, останнім часом відбуваються позитивні зміни щодо вдосконалення кримінального законодавства у сфері протидії сексуальним зловживанням щодо дітей. Але, на жаль, залишаються ще не вирішеними окремі проблеми, які торкаються захисту прав дітей в Україні.

Унесені зміни до кримінального законодавства сприятимуть підвищенню захисту дітей від статевих злочинів особливо в родинах. І саме такі заходи в галузі захисту прав і законних інтересів неповнолітніх, їхньої честі й гідності, нормального фізичного та морального розвитку сприятимуть розв'язанню проблем, пов'язаних із порушенням прав та інтересів останніх, а підвищення кримінальної відповідальності батьків та осіб, що

їх замінюють, а також вихователів стане конкретним засобом захисту дітей до 18 років і деякою мірою слугуватиме профілактиці статевих злочинів щодо неповнолітніх.

Література:

1. Уголовный кодекс Дании / науч. ред. С.С. Беляева. Санкт-Петербург, 2001. 230 с.
2. Уголовный кодекс ФРГ. Москва, 2000. 208 с.
3. Уголовный кодекс Республики Узбекистан / отв. ред. Р.М. Асланов. Санкт-Петербург, 2001. 338 с.
4. Уголовный кодекс Республики Болгария / науч. ред. А.И. Лукашов. Санкт-Петербург, 2001. 298 с.
5. Уголовный кодекс Франции / науч. ред. А.В. Головки. Санкт-Петербург, 2002. 650 с.
6. Уголовный кодекс Австрии. Москва, 2001. 144 с.
7. Уголовный кодекс Швеции / отв. ред. Р.М. Асланов. Санкт-Петербург, 2001. 320 с.

Косенко С. С. Некоторые аспекты усовершенствования уголовного законодательства Украины на примере законодательства зарубежных стран в сфере противодействия сексуальным преступлениям по отношению к детям, которые совершаются близкими родственниками или членами семей

Аннотация. В статье исследуются основные аспекты усовершенствования уголовного законодательства Украины на примере изучения законодательства зарубежных стран в сфере противодействия половым преступлениям по отношению к детям, которые совершаются близкими родственниками или членами семей.

Ключевые слова: половые преступления, дети, охрана несовершеннолетних уголовным законом, совершение половых преступлений близкими родственниками или членами семей, квалификация половых преступлений.

Kosenko S. Some aspects of improving the criminal legislation of Ukraine on the example of legislation of foreign countries in the field of countering sexual crimes against children that are committed by close relatives or family members

Summary. The article examines the main aspects of improving the criminal legislation of Ukraine by examining the legislation of foreign countries in the field of countering sexual crimes against children that are committed by close relatives or family members. After a detailed analysis of the criminal legislation of foreign countries, we came to the conclusion that a number of articles take special protection for the sexual inviolability of minors, which corresponds to the international Convention on the Rights of Children. In the criminal codes of foreign countries, the protection of minors from sexual crimes and sexual exploitation is carried out comprehensively, thoroughly and in sufficient volume, touching on all aspects of this problem. It is also positive that the legislation has resolved the issue of increasing the criminal liability of parents and persons who replace them, or those directly involved in the upbringing of children, for the ill-treatment of sexual violence against them.

Key words: sex crimes, children, protection of minors by criminal law, sexual offenses committed by close relatives or family members, qualification of sexual crimes.